

ARHIM. EMILIANOS
SIMONOPETRITUL

DESPRE RUGĂCIUNE

TÂLCUIRE LA
AVVA EVAGRIE

Traducere din limba greacă și
Cuvânt introductiv de
Ierom. Agapie (Corbu)

SP. NEOCHERIC

să fim revărsați în afară, se poate să fim introvertiți, se poate să fim orice fel de oameni. Cu toții putem ajunge oameni de rugăciune, ajunge să dorim aceasta! În orice caz, când rugăciunea nu este unica noastră bucurie, când nu simțim o astfel de plăcere, să știm că există un anumit motiv, că nu am dorit viața îngerească, nici nu o trăim, nici nu mergem în cer, ci ne pierdem timpul jucându-ne.

Acesta este Domnul nostru și Dumnezeu nostru, Căruia Îi slujim și I ne închinăm, și Care vine atât de frumos, ziua și noaptea, și umple sufletul nostru! El poate să umple cuvântul nostru, El poate să umple gura noastră, El poate să umple inima noastră, El ne poate cuprinde pe toți în Sine, și să ne simțim atât de bine și atât de tihnit și atât de plini împreună cu El! Acesta este Domnul nostru și Dumnezeu nostru, Lui să ne închinăm și pe El să-L slăvim întru toți vecii!

CUPRINS

CUVÂNTUL TRADUCĂTORULUI:

*O scriere antică despre rugăciune și
tâlcuirea ei modernă..... VII*

1. CAPETELE 1-6, 15,16, 10.....	3
2. CAPETELE 7-9, 11-16, 20, 18.....	43
3. CAPETELE 21,27,29-32,39,40.....	71
4. CAPETELE 42-44, 46, 50.....	95
5. CAPETELE 49, 52-56, 58, 60, 59, 62-67.....	111
6. CAPETELE 70-73, 75-80.....	139
7. CAPETELE 82-88, 101.....	181
8. CAPETELE 89, 91, 94, 96-97, 100, 105-106, 108, 111-112, 110, 113, 115, 117-118, 120-126.....	223
9. CAPETELE 133, 136-137, 139, 142, 148-149, 153.....	257

1

Dacă studiem învățătura despre rugăciune din capetele atribuite de către Sfântul Nicodim Aghioritul¹, în *Filocalie*, Cuviosului Nil Ascetul, vom vedea că ea corespunde în mod satisfăcător cu caracterul și cu învățătura lui, dar, cu toate acestea, se poate constata și o anumită deosebire de nuanță. Cel mai probabil este că aceste capete aparțin Avvei Evagrie Ponticul, o mare personalitate, care a dus o viață foarte ascetică. Învățătura lui, scrisă și orală, și, în general, activitatea lui duhovnicească au jucat un rol important în cultivarea ascetică și mistică a sufletului. Ar fi fost o mare pierdere dacă astăzi nu am mai fi avut scrierile Avvei Evagrie Ponticul.

Înainte de a citi primul cap, să vedem ultima frază a *Prologului*:

¹ Paternitatea evagriană a acestei scrieri a fost definitiv stabilită de către savanții patrologi. De aceea, în traducerea românească a *Filocaliei*, Părintele Dumitru Stăniloae a pus-o sub numele adevăratului ei autor, Avva Evagrie Ponticul. (n.tr.)

Roagă-te pentru cel ce bolește ca să se facă bine și, ridicându-și de-acum patul, să umble (cf. Mc. 2, 11), prin harul lui Hristos.

Trebuie să mărturisim că suntem cu toții bolnavi sufletește. Fiecare dintre noi este un bolnav grav, pentru că este lipsit de sănătatea și integritatea puterilor sale duhovnicești, așa încât să stea drept înaintea lui Dumnezeu și să poată vorbi cu El „față către față“ (Ieș. 33, 11), să-I ceară, să primească și să dețină ceea ce a primit.

Roagă-te pentru cel ce bolește ca să se facă bine și, ridicându-și de-acum patul, să umble, prin harul lui Hristos. Imagiinea pe care Cuviosul o folosește aici este foarte frumoasă, preluată din cunoscuta pericopă evanghelică a paralticului (Mc. 2, 3 ș.u.). Am putea și noi să ne facem bine în mod atât de vizibil, încât să ne luăm patul, dar asta nu se întâmplă dacă nu vine Însuși Hristos, Care să ne spună: „De acum încolo ești sănătos, «să nu mai păcătuiești» (In. 5, 14), «ia-ți patul tău și umblă» (Mc. 2, 11)!” Este singurul lucru pe care l-am putea cere de la Dumnezeu.

Primirea harului lui Dumnezeu și participarea noastră ființială la viața lui Dumnezeu se realizează în Dumnezeiasca Liturghie. Fără Dumnezeiasca Liturghie, este cu neputință ca cineva să înțeleagă sau să pună în lucrare rugăciunea sau viața duhovnicească. Dar împrărierea harului, împărțșirea mistică de el și puțința de a fi părtaș la har se realizează în rugăciune, pentru că rugăciunea este lupta personală pe care o duce omul cu Dumnezeu.

Dumnezeiasca Liturghie, într-un anume fel, Îl „personifică” pe Dumnezeu și ni-L face prezent, în timp

ce rugăciunea face ca acest Dumnezeu prezent să fie Dumnezeul nostru. Dumnezeiasca Liturghie ne unește în mod nemijlocit cu Dumnezeu, ne face mădular ale Trupului lui Hristos. Dar, după cum este cu puțință ca un mădular al trupului „să nu absoarbă sucurile nutritive”, tot așa se poate ca un creștin să nu pună în lucrare demnitatea pe care a primit-o, de a fi mădular al Trupului lui Hristos. Prin rugăciune realizăm familiarizarea noastră personală cu Dumnezeu și creăm condițiile potrivite, așa încât chipul creștinesc de viațuire pe care l-am primit să fie capabil să ne facă să reușim și vindecarea noastră, și înălțarea noastră, și astfel credința noastră zilnică să nu fie zadarnică.

Te-ai împărțșit? L-ai primit pe Hristos. Chiar dacă mintea ți-a fost altundeva, ai fost mădular al lui Hristos. Dar ce altceva ai realizat, în afară de faptul că ai devenit mădular al lui Hristos? Ca să ai drepturi, în calitate de mădular al lui Hristos, trebuie să le câștigi în stadionul rugăciunii. Rugăciunea este atmosfera noastră de fiecare clipă, iar Dumnezeiasca Liturghie sunt nodurile de pe șiragul² vieții noastre, care ne leagă în multe feluri și de multe ori cu Dumnezeu.

Dacă înțelegem cu adevărat că suntem bolnavi și că trebuie ca Dumnezeu să ne învrednicească să ne ridicăm și noi patul nostru, atunci nu încape nicio îndoială că

² Cuvintele κόμποι (noduri) și σχοινί (funie) dau prin compunere substantivul grecesc κομποσχοινί (șirag de metanii), imagine la care recurge Părintele Emilianos, dar care se pierde prin traducere (n.tr.)

lucrul acesta se va petrece. Este singura premisă fundamentală pe care Dumnezeu o pune pentru a asculta rugăciunile noastre: să-L avem pe El ca scop și să credem fără ezitare că lucrul acesta va fi împlinit, nu că poate fi împlinit. De obicei, noi cerem de la Dumnezeu lucruri despre care credem că se pot împlini, dar Dumnezeu nu ne-a făcut nicio făgăduință în legătură cu ele, pentru că nu ne sunt necesare, și am putea nici să nu le cerem.

De exemplu, am pe cineva bolnav și mă rog ca Dumnezeu să-l facă bine; sau mă rog să trec la examene, să-mi iau, în sfârșit, diploma sau să-mi dea Dumnezeu sănătate sau să mă lumineze dacă trebuie să mă fac monah. Am dreptul – chiar dacă mă îndoiesc – să mă rog, crezând că Dumnezeu poate să facă o minune. Dar poate și să n-o facă, poate să nu mă lumineze niciodată în privința lucrului pe care îl cer, pentru că îl cer rău. Adică nu am motive să-I cer lui Dumnezeu să mă lumineze dacă trebuie să mă fac monah. Sau poate să nu mă vindece de boala pe care o am, ci să-mi dea o lovitură și mai zdravănă, și să ajung mai rău. Dumnezeu are puterea să-mi dea sănătate, dar oare mi-o va da? Este problema putinței sau a neputinței mele. Dacă sunt puternic, cel mai probabil este că n-o să-mi dea sănătate. Dacă sunt slab, poate, ca pogorământ, să mi-o dea.

În situațiile de mai sus există elementul posibilității, adică faptul că Dumnezeu poate să facă un lucru. Dar toate cele care reprezintă premise duhovnicești necesare, cele pentru care Dumnezeu vrea ca noi să ne rugăm, acestea pretind credința noastră mai presus de rațiune (ἀλόγιστη) și neîndoielnică (ἀδιάκριτη). Cred că

Dumnezeu mă va lumina, dar nu ca să mă fac monah³. Cred că Dumnezeu îmi va ierta păcatul. Cred că Dumnezeu mă va izbăvi de cutare patimă. Dacă nu cred că El îmi va face toate acestea, și nu că doar poate să mi le facă, atunci nu poate fi vorba să primesc vreun răspuns.

Se poate, desigur, să întâmpinăm o ispită. Dar altceva este ispita, și altceva, patima. În cazul ispitelor, avem niște situații aparte ale purtării de grijă dumnezeiești. De exemplu, cineva are o ispită de natură morală; nu înseamnă că omul acesta nu este sfânt sau că este pătimăș. Dacă credem așa ceva, lucrul acesta vine în contradicție cu harul lui Dumnezeu, este o tăgăduire a credinței noastre în Dumnezeu, pentru că „credincios este Dumnezeu, Care nu va îngădui ca să fiți ispitiți peste puterile voastre“ (1 Cor. 1, 9). În orice caz, chiar dacă întâlnim situații diferite, dependente de personalitatea Sfântului, ele nu contrazic legea generală.

„Toate câte veți cere cu credință în rugăciune“, o să vi le dau, zice Domnul (Mt. 21, 22). Dar am arătat mai înainte în ce sens și pentru care lucruri putem avea siguranță. Nu pot să zic: „Dumnezeul meu, te rog ca la călugăria mea să vină și fratele meu din Anglia!“ și să cred că va veni, întrucât nu există niciun motiv ca Dumnezeu să Se plece spre această cerere. Ar putea, desigur, să o împlinească, ar putea să-l ia din mijlocul oceanului pe fratele meu și să-l

³ Părintele Emilianos se referă aici la cazul concret al unei persoane prezente la sinaxă, care aștepta niște „semne“ dumnezeiești pentru a se hotărî să se călugărească. Or, Gheronda subliniază că aceasta trebuie să fie o hotărâre absolut liberă a omului. (n.tr.)

aducă aici. Dar de ce s-o facă? Nu este un lucru necesar. Sau: eu cred că e necesar să mi se vindece stomacul și mă rog pentru aceasta, dar Dumnezeu îmi spune: „Puterea Mea se desăvârșește în slăbiciune“ (2 Cor. 12, 9). Prin urmare, cererea noastră trebuie întotdeauna să se refere la o chestiune duhovnicească, pentru că ceea ce are importanță este legătura noastră cu Dumnezeu.

Cu această credință, să vedem acum primul cap:

Dacă ar vrea cineva să pregătească tămâia binemiroitoare, atunci va amesteca, în părți egale, după lege (cf. Ieș. 30, 34), rășină străvezie, casia, onixul și smirna. Iar acestea formează grupul celor patru virtuți. Pentru că, dacă ele sunt depline și egale, mintea nu va fi trădată. [1]

Dacă vrei, zice Avva Evagrie, să prepari tămâie binemiroitoare, atunci vei folosi rășină străvezie, casie, onix și smirnă, materii aromatice de preț, care vor face tămâia desăvârșită. Tot așa, dacă vrei ca rugăciunea ta să se înalțe la cer și să fie o tămâie bineprimită, la fel și înălțarea mâinilor tale înaintea lui Dumnezeu, trebuie să ai substanțele înmiresmate amintite mai sus, care simbolizează cele patru virtuți. Adică te poți ruga, dar, dacă vrei ca rugăciunea ta să aibă putere duhovnicească, adică să te unească cu Dumnezeu, să te ridice de pe pământ, așa încât să poți și tu să-ți iei patul tău, atunci trebuie să urmărești desăvârșirea, să ai deplinătatea, grupul celor patru virtuți.

Prin cele patru virtuți – care sunt bărbăția (ἀνδρεία), chibzuința (φρόνησις), cuminenția (σωφροσύνη) și

înțelepciunea (σοφία) sau gnoza (γνῶσις) – avem, în mod evident, un ecou al concepțiilor clasice și filosofice. Ulterior, acestea patru au fost înlocuite cu iubirea evanghelică, prin care se exprimă deplinătatea vieții duhovnicești și a Legii întregi (cf. Rom. 13, 10), ajutată însă de smerita-cugetare și de discernământ, și înălțată prin rugăciune. Adică, în viața duhovnicească, grupul celor patru virtuți a cuprins, la început, iubirea, virtutea de vârf și desăvârșită, rugăciunea, fără de care nu se realizează nimic, smerenia, care ne înalță și ne sprijină ca să nu se năruie întreaga noastră zidire duhovnicească, și, în cele din urmă, discernământul, fără de care toate sfârșesc în vătămare. Dacă cineva nu are discernământ duhovnicesc, chiar și rugăciune să facă, chiar și iubire și smerenie să aibă, tot rău va ajunge, pentru că discernământul ne arată cum trebuie să fie puse în lucrare fiecare virtute și fiecare înțeles în sufletul nostru.

Dar, pentru că discernământul este o virtute foarte greu de câștigat și nu îi este dată omului potrivit cu însușirile și capacitățile lui, ci este o harismă a lui Dumnezeu – adică nimeni nu poate să spună: „M-am hotărât să am discernământ!“ –, de aceea Biserica noastră a depășit această dificultate așezându-l, în loc de discernământ, pe Starețul care are discernământ, înaintea judecății căruia dă înapoi orice dreptate, adevăr sau părere. Prin urmare, iubirea, rugăciunea, smerenia și discernământul sunt grupul obișnuit al celor patru virtuți.

În textul nostru însă avem prezentat vechiul grup de patru virtuți, întrucât știm foarte bine că Evagrie a fost influențat de concepțiile filosofice, iar prima virtute este

bărbăția. Fără bărbăție, nu putem avea viață duhovnicească. De aceea vorbim despre a se îmbărbăta cineva (cf. 1 Cor. 16, 13). Împreună cu bărbăția avem și chibzuința, care astăzi are înțelesul de discernământ. Pe de-o parte, bărbăția este elementul de zi cu zi al vieții, fără de care nimeni nu poate să înainteze, și corespunde la ceea ce numim noi „răbdare”. Pe de altă parte, chibzuința este virtutea practică prin care sufletul poate să aleagă ceea ce este corect și, în același timp, să aibă și puterea să îl împlinească. A treia este cumințenia, ca una care este rezultatul tuturor acelor orientări pe care trebuie să le aibă viața de zi cu zi – cumințenie în trup, dar și în suflet.

Alături de chibzuință, de bărbăție și de cumințenie, Părinții din vechime au mai așezat încă o virtute, dar care nu era întotdeauna aceeași. La unii, de exemplu, întâlnim virtutea înțelepciunii sau a cunoștinței (a gnozei), care era considerată ca premisă a îndumnezeirii și a oricărei realizări duhovnicești. Cunoștința are drept corespondență credința, pentru că gnosticul este, oarecum, ceea ce este pentru noi omul credincios. Gnosticul este cel care are puțința să Îl cunoască în mod filosofic și experimental pe Dumnezeu. Gnoza a existat în toate sistemele filosofice, chiar și la primii dascăli creștini.

Însă, virtuțile despre care vorbește Avva Evagrie trebuie să fie depline și egale. Adică, dacă vrei să ajungi la rugăciunea despre care vorbim aici, trebuie să nu fi omul mărginit și mulțumit de sine, care-și aranjează viața, ci să fi luat hotărârea ca viața ta să fie o deplinătate. Nu să-ți faci tu trebușoara ta, nu să-ți aranjezi viața, nu să faci compromisuri cu duhovnicul tău sau

cu lupta ta sau cu mănăstirea ta sau cu familia ta, ci să te hotărăști să devii un om desăvârșit. Prin urmare, cele pe care le spunem aici nu îi privesc pe oamenii care se apucă să facă ceva, ci pe cei care se hotărăsc pentru un singur lucru: desăvârșirea lor în Hristos.

Sufletul care s-a curățit prin împlinirea poruncilor pregătește rânduiala minții neclintită, făcând-o primitoare a stării căutate. [2]

Când sufletul, zice Avva Evagrie, se curăță *prin împlinirea poruncilor*, adică atunci când poruncile lucrează în-lăuntrul nostru – dacă Dumnezeu poate să intre în viața noastră și să ne dăruiască harurile Sale, virtuțile Sale, dacă inima noastră nu este închisă ermetic, cu totul izolată de Dumnezeu, dacă sufletul nostru răspândește lumină, dacă este udat de ploaia harului lui Dumnezeu și primește virtuțile –, atunci suntem curățiți. Aici, Cuviosul se referă la lucrarea harului, singura care poate curăți sufletul, pentru că virtutea și poruncile nu îl curăță. Nu poți reuși să-ți cureți sufletul doar prin împlinirea legii lui Dumnezeu.

Să dăm un exemplu. Pentru că urăsc, mă hotărăsc să pun în lucrare virtutea iubirii. Îmi vărs sângele, dar, „chiar dacă mi-aș da trupul ca să fie ars” (1 Cor. 13, 3) și chiar dacă îmi voi vărsa tot sângele, nu pot să mă curăț. Se poate ca în viața mea de zi cu zi să fiu o jertfă neîncetată. Dar asta nu înseamnă că mă curăț și, cu atât mai puțin, că sunt curățit. Curățirea (κάθαρσις) este o chestiune care ține de harul lui Dumnezeu. Se poate ca în fiecare zi să fiu o jertfă, dar, când apare un prilej, se poate

să țâșnească din lăuntrul meu o patimă, ceea ce înseamnă că nu a avut loc curățirea.

Atunci, ce aduce exersarea virtuții? Oprește din lucrare patimile, le mortifică. Curățirea însă este o altă chestiune, ține de Dumnezeu. Trebuie ca eu să vreau ca Dumnezeu să mă curețe și să mă predau Lui. Dacă împlinesc poruncile, fac asta pentru că sunt obligat. Dar dacă primesc harul, el va lucra nu îngroparea, ci dezrădăcinarea patimilor mele, lepădarea lor, și astfel voi reveni la vechea frumusețe, la starea mea de dinainte de cădere.

Sufletul care s-a curățit prin împlinirea poruncilor – împlinire înseamnă că harul lucrează în mine, că sufletul se curăță – pregătește rânduiala minții neclintită. Când sufletul este curățit, face mintea neclintită, bine-așezată, *făcând-o primitoare a stării căutate.* Nu spune „capabilă de” (ικανόν), ci „primitoare” (δεκτικόν)⁴. Lucrul acesta are importanță, pentru că autorul știe bine ce înseamnă viață duhovnicească. Mintea poate ajunge capabilă, de exemplu, să îndepărteze gândurile străine, pentru că faptul de a nu avea gânduri ține de starea naturală. Mintea poate ajunge capabilă să nu se întineze, poate ajunge capabilă de multe lucruri, de minuni, dar nu și să reușească să aibă *starea căutată*. Mintea nu creează această stare, ci devine receptivă pentru această stare. Care este această stare?

⁴ În greacă, cele două adjective sunt diametral opuse. Astfel, dacă ικανόν (capabil, iscusit, destoinic) are un sens predominant activ, provenind din verbul ικανω (a veni, a ajunge), celălalt adjectiv, δεκτικόν (receptiv, apt să primească, primitiv), are un sens preponderent pasiv, derivat fiind din verbul δέχομαι (a primi). (n.tr.)

Câtă vreme este vorba despre un înțeles pasiv – nu despre o acțiune, ci despre ceva pe care sufletul îl pătimește, despre ceva pe care sufletul îl primește în el –, această stare este cea căutată prin rugăciune, care ne va da și reușita. Care este *starea căutată*? Nu este curățirea, întrucât curățirea este ceva lăuntric. Nu este nici virtutea, pentru că virtutea este un mijloc, iar atunci am avea de-a face cu un fel de oportunism. Curățirea este altceva. În mod evident, ea este această capacitate de primire despre care vorbește, puțința minții de cuprindere, puțința ei de a fi pătrunsă, străbătută, adică de a primi strălucirea Sfântului Duh. Este ceea ce numim „iluminare” (ἐλλάμψις)⁵. Așadar, când sufletul se va curăți, atunci mintea noastră va fi iluminată de către Duhul, va fi luminată din plin, va fi pătrunsă de razele luminoase, va fi străbătută de iluminările, de revărsările de lumină ale Duhului, și atunci va putea să facă rugăciunea minții – pentru că mintea opacă ce rugăciune poate să facă?

Dar, dacă nu m-am curățit, dacă încă sunt păcătos, nu am dreptul să mă rog? Desigur, îl am. Din adâncurile păcatului meu, din hăul desfrânării mele, din noianul fără-delegii mele pot să-mi înalț mintea către Dumnezeu, dar, pentru ca mintea să ajungă *neclintită*, trebuie să premergea curățirea. Rugăciunea mea concentrează și coboară harul lui Dumnezeu, care mă curăță. Una o aduce pe cealaltă.

⁵ Substantivul ἐλλάμψις denumește iluminarea lăuntrică produsă prin pătrunderea izvorului luminos însuși în om și trebuie distins de sinonimul său parțial φωτισμός, care denumește simpla proiectare exterioară a unei lumini asupra unui obiect, suprafețe etc. (n.tr.)